
DOKUMENTY A MATERIÁLY

MICHAL BALÁŽ – SPOMIENKY NA PRVÚ SVETOVÚ VOJNU

PAVEL MIČIANIK

MIČIANIK, P.: Michal Baláž – Memories of the World War I. Vojenská história, 4, 18, 2014, pp 104-117, Bratislava.

The author prepared the memories of Michal Baláž for publication. M. Baláž, born in the municipality of Točica nearby Lučenec, was a member of the Austro-Hungarian Army in the opening battles of the World War I on Serbian front and later in Italy, where he was wounded and taken captive in early November 1916. In the memoirs, he is briefly and interestingly reflecting not only on the events and experiences from the viewpoint of a regular soldier (non-commissioned officer), and curtly but engagingly describes the specific events on the front from the point of view of a common soldier exposed to death. P. Mičianik, who prepared the memories for publication, knowledgeably comments especially on the life story of the author of the memoirs, in the times of peace, after the outbreak of war, in Italian captivity and finally also as a member of Czechoslovak army. Briefly, he evaluates situation at the Serbian and Italian front during the War as well as combat readiness of the warring parties. His research is based on literature and materials obtained especially from the *Kronika predkov rodiny Balážovej (Chronicle of the Baláž Family)* from 1960.

Military History. World War I. Memories of Slovak nationality soldier Michal Baláž on Serbian and Italian front.

V roku 2014 si pripomíname sté výročie začiatku *Veľkej vojny*, ktorá bola neskôr označená ako prvá svetová vojna. Tejto vojny sa v radoch rakúsko-uhorskej armády zúčastnili aj tisícky Slovákov. Keďže jedným z výsledkov vojny bol aj rozpad Rakúsko-Uhorska na konci roku 1918, ich osudy po skončení vojny nikoho nezaujímali. V Česko-Slovensku sa na výslnie dostali len tí, ktorí sa prihlásili do česko-slovenských légii. Veľká väčšina ostatných Slovákov bojujúcich v Cisárskej a kráľovskej armáde, ktorí sa z rôznych dôvodov do légii nedostali alebo neprihlásili, bola pre nový štát nezaujímavá. Táto situácia zostala nezmenená aj po skončení druhej svetovej vojny. Vojaci, ktorí sa nepridali k čs. légii, pôsobili ako spiatočníci nepochopiteľne bojujúci za „stratenú“ vec. Svedectvá tisícok veteránov c. a k. armády preto na Slovensku nikto metodicky nezachytil a nezozbieral. Tento nenahraditeľný prameň k dejinám Slovákov počas prvej svetovej vojny tak zostal navždy stratený.

V každej armáde, našťastie, existuje malá hŕstka vojakov, ktorá pociťuje potrebu prežiť hrôzy vojny položiť na papier a takouto formou „psychohygieny“ sa s prežitými udalosťami vyrovnáť. Buď si priamo počas vojny píše denník alebo po skončení vojny napíše svoje spomienky. Vojnový denník pomáha vojakom prežiť, no zároveň patrí k najautentickejšim prameňom dobových udalostí. Pre každého historika predstavuje neoceniteľný primárny prameň. Počas prvej svetovej vojny si písali denníky aj niektorí slovenskí vojaci slúžiaci v radoch rakúsko-uhorskej armády. Ak neboli za posledných sto rokov zničené, väčšinou ich uchovávajú príbuzní už dávno zosnulých bývalých vojakov. Len málokedy sa takýto denník dostane k širšej verejnosti. Zriedkavou výnimkou je vojnový denník desiatnika pešieho pluku č. 29 a známeho spisovateľa Elemíra Šándora publikovaný pred desiatimi rokmi. Jeho denník podrobne zachytáva skúsenosti z bojového nasadenia v oblasti severnej Bukoviny (v súčasnom Rumunsku), zranenie a pobyt vo vojenských nemocniciach.¹ Spomienky na prvú svetovú vojnu sú tiež veľmi zriedkavé. Svoje spomienky napríklad spísal vo väzení v priebehu roku 1947 generál slovenskej armády Jozef Turanec. V nich podrobne zachytil aj svoju službu v rakúsko-uhorskej armáde pred prvou svetovou vojnou a frontové boje v jej radoch počas vojny.² K tisícakam Slovákov, ktorí slúžili v rakúsko-uhorskej armáde, patrili aj Michal Baláž. Ten krátko po vojne napísal spomienky na boje v Srbsku od jesene 1914 do jari 1915, boje v Taliansku, zranenie a následné zajatie na začiatku novembra 1916. Tieto jeho spomienky predkladáme čitateľom.

Michal Baláž sa narodil 20. mája 1884 v evanjelickej rodine v obci Točnica (okres Lučenec) Michalovi Balážovi a Márii rodenej Turčanovej, ako ich štvrté dieťa z dovedna ôsmich detí (jedno z nich zomrelo vo veku dvoch rokov). Jeho otec pochádzal z Krnej pri Poltári a do Točnice sa priženil v roku 1870. Po absolvovaní šiestich tried ľudovej školy dali rodičia ešte ani nie 12-ročného Michala do služby ku gazdovi Pavlovi Pálovimu (Pavlovovi) do obce Veľká Ves. Za biedny plat u neho pracoval tri roky, potom šiel pracovať ku gazdovi J. Šimkovi do Tomášoviec. V rokoch 1902 a 1903 slúžil u ďalších dvoch gazdov v Tomášovciach a Lučenci. V roku 1903 ho jeho strýko (matkin brat) Pavel Turčan, ktorý pôsobil v Želovciach ako horár na Zičiovskom panstve (gróf Zichy), vzal do práce za horárskeho pomocníka. Odtiaľ odišiel v roku 1905 na Karancz (dnešné Maďarsko), kde pracoval ako výdajca dreva, ktoré sa dopravovalo na železničnú stanicu Salgótarján. Tam Michala Baláža zastihol povolávací rozkaz na nástup povinnej vojenskej služby v *Cisárskej a kráľovskej brannej moci*.³

¹ Z vojnového denníka (Dokumenty histórie). In *Strelci a lovci*, 5, 2004, č. 5, s. 54-55.; Z vojnového denníka (Dokumenty histórie). In *Strelci a lovci*, 6, 2005, č. 1, s. 54-55.; Z vojnového denníka (Dokumenty histórie). In *Strelci a lovci*, 6, 2005, č. 2, s. 54-55.; Z vojnového denníka (Dokumenty histórie). In *Strelci a lovci*, 6, 2005, č. 3, s. 56-57.

² TURANEC, Jozef. *Pramene obrany (Pamäti generála Jozefa Turanca)*. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2012, s. 21-79. ISBN 978-80-251-1520-6.

³ BALÁŽ, Michal. *Kronika predkov rodiny Balážovej*. Zvolen 1960 (rukopis), s. 4-5, 9-10. Ozbrojené sily Rakúsko-Uhorska boli po roku 1867 tvorené troma súčasťami (prvú podobu dostali po sankcionovaní braných zákonov v decembri 1868 na základe zák. čl. XL, XLI, XLII), ktoré odrážali dualistické usporiadanie štátu. Hlavnú vojenskú silu monarchie tvorili Cisárske a kráľovské spoločné pozemné vojsko (*Kaiserliches und königliches gemeinsames Heer*) a Cisárske a kráľovské vojnové námorníctvo (*Kaiserliches und königliches Kriegsmarine*). Samostatnú ozbrojenú silu Predlitavska predstavovala Cisársko-kráľovská vlastibrana (*Kaiserlich-königliches Landwehr*) a Zalitavská Kráľovská uhorská vlastibrana (*Magyar király Honvédség*). Pozri: DANGL, V. *Pod zástavou cisára*

Michal Baláž bol odvedený 10. júla 1905 na tri roky prezenčnej služby a deväť rokov v zálohe. Na vykonanie služby nastúpil 5. októbra 1905 k pešiemu pluku č. 25 (*Infanterieregiment Nr. 25*) do Lučenca. Zaradili ho k 5. poľnejrote II. práporu tohto pluku, ktorý bol v tom čase v Bosne v mestách Gorazdže a Čajnica. Dňa 3. marca 1906 bol M. Baláž povýšený z pešiaka (*Infanterist*) na slobodníka (*Gefreiter*) a 1. augusta toho istého roku na desiatnika (*Korporal*). Ďalšie povýšenie nasledovalo 6. októbra 1907, keď bol povýšený na čatára (*Zugsführer*). Na jeseň 1907 sa II. prápor pešieho pluku 25 vrátil z Bosny do Lučenca. Po skončení povinnej vojenskej služby (23. septembra 1908) však Michala Baláža ponechali v činnnej službe do konca novembra 1908 ako inštruktora pri dvojmesačnom výcviku nových regrútov. Dňa 2. decembra 1908 mu bol za vzornú službu udelený jubilejný kríž.⁴

Hoci 1. januára 1909 M. Balážovi umožnili konať dobrovoľne ďalšiu činnú službu, odišiel do civilu a 3. januára 1909 sa v Tomášovciach (vtedajší okres Halič) oženil s Eleonou Mackovou z Vidinej. Dva dni po svadbe nastúpil ako horár na Kožuchovom panstve v Hrnčiarkach. Pracoval tam len do 31. októbra, pretože už 1. novembra 1909 sa prihlásil k vojsku ako ďalšíslužiaci poddôstojník v hodnosti čatára. Nastúpil k materskému pešiemu pluku 25. Od 5. ho preložili k 9. poľnejrote a 1. marca 1910 bol povýšený z čatára na čatára čestného šikovateľa. S manželkou sa presťahovali do služobného bytu v Lučenci, kde sa im 14. januára 1910 narodila dcéra Mária. V marci 1910 absolvoval M. Baláž šesťmesačnú armádnú streleckú školu v Bruck an der Leitha v dolnom Rakúsku. Vrátil sa z nej vyznamenaný zlatým odznakom za strelbu. Dňa 1. októbra 1911 ho povýšili z čatára čestného šikovateľa na šikovateľa (*Feldwebel*). O necelé dva mesiace (9. decembra 1911) sa mu narodil syn Július. V januári 1912 dostal vyznamenanie pre mužstvo 3. triedy za skončenie šesťročnej služby. Dňa 1. septembra 1913 ho na vlastnú žiadosť preložili od 9. k 15. poľnejrote, ktorá bola súčasťou IV. práporu 25. pluku. Tento prápor mal posádku v Balážovi dôverne známom meste Čajnica v Bosne neďaleko čiernohorskej hranice.⁵

a kráľa. Bratislava : Typoset 2009, s. 59-74. Útvary vlastibrany sa mali angažovať len v prípade obrany vlastného teritória, na začiatku 20. storočia sa však stali súčasťou spoločných ozbrojených síl. Povinná vojenská služba sa zaviedla v roku 1867, pričom jej podliehali všetci muži v rozpätí 18 a 33 rokov. Počty cisárskej a kráľovskej brannej moci sa v rokoch 1868 do roku 1914 menili, a to dosť výrazne. Hlavným veliteľom brannej moci bol cisár František Jozef I. Pozri: DANGL, Vojtech. *Pod cisařským praporem*. Praha 2003; JUNG, Peter – PAVLOVIČ, Darko. *Rakousko-uherská armáda za první světové války*. Brno : Computer press, 2007, s. 3-4. ISBN 978-80-89514-19-9.

⁴ List základní knihy u pododdělení (odpis), Sešit základní knihy (ročník odvodní) 1905, Číslo listu 27, Michal Baláž, Ban. Bystrica dne 20. 10. 1920.; List základnej knihy u pododdelení (odpis), Sešit základnej knihy (ročník odvodný) 1905, Číslo listu 27, Baláž Michal, v Banské Bystrici dne 16. I. 1924.; BALÁŽ, ref. 3, s. 10 (dokumenty v súkromnej zbierke Igora Baláža).

⁵ List základní knihy u pododdělení (odpis), Sešit základní knihy (ročník odvodní) 1905, Číslo listu 27, Michal Baláž, Ban. Bystrica dne 20. 10. 1920.; List základnej knihy u pododdelení (odpis), Sešit základnej knihy (ročník odvodný) 1905, Číslo listu 27, Baláž Michal, v Banské Bystrici dne 16. I. 1924.; BALÁŽ, ref. 3, s. 10. Peší pluk 25 mal štyri prápory. I., II. a III. prápor boli v Lučenci, IV. prápor bol v Gorazdže v Bosne. V júli 1914 v pluku slúžilo 56 % Maďarov, 41 % Slovákov a 3 % iní. V auguste 1914 bol peší pl. 25 (I., II. a III. prápor) v zostave 53. pešej brigády 27. pešej divízie (VI. armádný zbor) odoslaný na ruský front v Haliči. IV/25 prápor bol v zostave 7. horskej brigády 1. pešej divízie (XV. armádný zbor) nasadený v Bosne a Hercegovine proti Srbsku. Pozri: DANGL, V. *Armáda a spoločnosť na prelome 19. a 20. storočia*. Bratislava : Veda, 2006.

Do nového pôsobiska odišiel s manželkou i s deťmi, no v nasledujúcom roku musel manželku poslať na operáciu do nemocnice v Lučenci. Odišla s obidvoma deťmi. Po úspešnej operácii a rehabilitácii sa spolu s deťmi vrátila späť do Bosny.⁶ Pokojný život mladej rodiny v Bosne prerušilo vypuknutie prvej svetovej vojny. Po zavraždení arcivojvodu Františka Ferdinanda v Sarajeve 28. júna 1914 dalo Rakúsko-Uhorsko Srbsku ultimátum. Srbská odpoveď Viedeň neuspokojila, a tak 18. júla Rakúsko-Uhorsko vyhlásilo Srbsku vojnu. Bola vyhlásená mobilizácia a proti Srbsku sa začali zhromažďovať tri rakúsko-uhorské armády: 2. armáda (gen. jazd. Eduard von Böhm-Ermolli) so štyrmi armádnyimi zbormi (III., IV., VII. a XII. zbor), 5. armáda (gen. pech. Liborius rytier von Frank) s dvoma (VIII. a XIII. zbor) a 6. armáda (poľný zbrojmajster Oskar Potiorek) tiež s dvoma zbormi (XV. a XVI. zbor). Balážov IV/25 prápor bol súčasťou 1. pešej divízie, ktorá spolu so 48. pešou divíziou tvorila XV. armádny zbor 6. armády.⁷ Národnostné zloženie mobilizovanej rakúsko-uhorskej armády bolo mimoriadne pestré. Nemci tvorili 25 %, Maďari 23 %, Česi 13 %, Srbi a Chorváti 9 %, Poliaci 8 %, Rusíni 8 %, Rumuni 7 %, Slováci 4 %, Slovinci 2 %, Taliani 1 % jej početného stavu. Vojaci slovanského pôvodu tvorili až 44 % jej celkového počtu.⁸

Rakúske velenie protivníka spočiatku podceňovalo. Srbská armáda však už na začiatku 20. storočia nebola len biedne vycvičenou milíciou. Bola to moderná pravidelná armáda s profesionálnym dôstojníckym zborom a vycvičenými záložníkmi, ktorí absolvovali dvojročnú povinnú vojenskú službu. Srbská armáda mala navyše čerstvé bojové skúsenosti z rokov 1912 – 1913, keď najprv porazila Turecko a následne aj Bulharsko. Srbské velenie poznalo dôležitosť a efektivitu ťažkého delostrelectva, zákopov i partizánskej vojny (partizáni operovali v Macedónsku proti Turkom). Srbi však na druhej strane v týchto vojnách stratili asi 91 000 mužov a množstvo vojnového materiálu i munície. Preto v máji 1914 rozbehli desaťročný program na prebudovanie armády. Napríklad pušky (väčšinou nemecké Mauser) boli k dispozícii len pre mierový stav v počte 180 000 mužov. Guľometov bol taký nedostatok, že ani každý prápor nemohol dostať čo i len jeden kus! Rusko preto po začatí vojny dodalo Srbsku 150 000 pušiek a Francúzsko 272 poľných diel kalibru 75 mm. Obidve mocnosti však za to žiadali od Srbska, aby útočilo. Väčšina srbskej armády bola na začiatku vojny sústredená na bulharských hraniciach, pretože sa očakávala vojna s Bulharskom.⁹

Manželka šikovateľa Baláža sa po vyhlásení mobilizácie rozhodla odísť k rodičom do Vidinej. Z Čajnice ju spolu s deťmi odviezol na železničnú stanicu Ústy Prači posledný vojenský tréning. Zariadenie bytu i šaty zostali vo vojenskom sklade v Čajnici. Po dlhom cestovaní sa šťastne dostali do Vidinej. V roku 1915 sa presťahovali z Vidinej do Lučenca. Šikovateľ M. Baláž šiel po odchode rodiny s celým práporom na čiernohorskú hranicu. Onedlho odtiaľ prápor preložili do Vyšehrada na srbské hranice.¹⁰

Vojna sa začala presne mesiac po atentáte na Františka Ferdinanda. Srbi 28. júla 1914 zničili všetky mosty cez rieky Sáva a Dunaj. Na druhý deň začalo rakúsko-uhorské delostre-

⁶ BALÁŽ, ref. 3, s. 10-11.

⁷ JUNG, PAVLOVIČ, ref. 3, s. 7, 9.

⁸ HRONSKÝ, Marian – KRIVÁ, Anna – ČAPLOVIČ, Miloslav. *Vojenské dejiny Slovenska, IV. zväzok (1914 – 1939)*. Bratislava : MO SR, 1996, s. 26. ISBN 80-88842-05-0.

⁹ STRACHAN, Hew. *The First World War, Volume I (To Arms)*. Oxford : Oxford University Press, 2003, s. 341-342. ISBN 0-19-820877-4.

¹⁰ BALÁŽ, ref. 3, s. 10-11.

lectvo ostreľovať Belehrad a ďalšie ciele na opačnom brehu rieky. To boli prvé výstrely prvej svetovej vojny. V roku 1909 rakúsky generálny štáb predpokladal, že Srbsko bude v prípade vojny porazené v priebehu troch mesiacov. V auguste 1914 sa však nepodarilo sústrediť dostatočné množstvo síl na dosiahnutie tohto cieľa. Proti Srbsku zostali len 5. a 6. armáda, pretože 2. armáda, už takmer plne sústredená na severných srbských hraniciach, musela byť odvelená do Haliče proti Rusku. Rusko sa totiž pridalo na stranu Srbska. Obidve rakúske armády dosiahli početný stav 140 000 mužov len vďaka doplneniu brigádami *Landsturmu*. Zhruba 40 % ich početného stavu tvorili vojaci slovanského pôvodu. Rakúske velenie sa rozhodlo pre priamy útok na Belehrad, ktorý v prípade úspechu otváral cesty do vnútrozemia Srbska. Ofenzíva sa plánovala s ohľadom na obavy zo srbského útoku na Bosnu a na nedostatok komunikácií. Rakúske sily mali však len 290 000 mužov proti 350 000 srbským vojakom (Srbi armádu tiež doplnili mobilizovanými záložníkmi). Rakúsko-uhorská armáda mala za každú cenu zabrániť srbskej invázii do Rakúsko-Uhorska, no maximálne ciele ofenzívy špecifikované neboli.¹¹

Rakúske vojská začali útok 12. augusta 1914, hoci ešte neboli úplne sústredené. Napríklad 5. armáda nemala k dispozícii prostriedky na prekonanie divokej rieky Driny. Jej veliteľ preto navrhoval odložiť útok o dva dni. Armáda ju napokon prekonala až za tri dni. Časti 2. armády zároveň získali predmostia pri Mitrovici a Sabaci. Velenie srbskej armády predpokladalo, že hlavný útok vedie 5. armáda na Valjevo. Na západ proti tejto armáde sa preto presunuli srbská 2. a 3. armáda. Belehrad bol zároveň vyprázdnený bez boja. Rakúsko-uhorská armáda nebola pripravená na boj v horách. Dostala sa pod tlak dvoch srbských armád a musela čeliť aj útokom partizánov. VIII. armádny zbor 5. armády musel v noci na 16. augusta ustúpiť späť cez Drinu, pričom jedna divízia prišla o tretinu mužstva. Armáda stratila vyše 20 000 mužov. Rakúske velenie prekvapila zúrivosť srbských útokov i nepriateľský postoj miestneho obyvateľstva. Od 20. augusta sa útvary 2. armády začali presúvať do Haliče, takže aj spočiatku úspešný postup rakúskej 6. armády bol zastavený a srbskými protiútokmi bola zatlačená späť. Rusko však žiadalo, aby Srbsko pokračovalo v útoku na územie Rakúsko-Uhorska a donútilo tak stiahnuť vojská z haličského frontu. Dňa 6. septembra srbská 1. armáda prekročila rieku Sávu v smere Srem – Belehrad a 2. armáda zaútočila na Mitrovicu. Srbské vojská obsadili Belehrad. O dva dni prešla rakúska 5. armáda urýchlene a bez delostreleckej prípravy do protiútoku. Protiútok neuspel, ale XVI. zbor 6. armády prekonal s malými stratami Drinu a udel na krídlo srbskej 3. armády. Srbi museli prisunúť posily a ich ofenzíva na Vysegrád sa tak skončila. Tvrdé boje pokračovali v priebehu celého septembra a do konca októbra 1914. Srbské vojská vyprázdnila dobyté územie a ustúpili za Drinu. Napriek tomu to bolo pre Srbsko víťazstvo. Rozvrátili plány rakúsko-uhorského generálneho štábu na rýchlu porážku Srbska a na jeseň 1914 prinútili rakúsko-uhorskú armádu prejsť do obrany.¹²

Rakúske vojská síce 2. decembra po ťažkých bojoch znovu obsadili Belehrad, no na druhý deň prešla srbská armáda opäť do protiútoku. Rakúsko-uhorská armáda sa ocitla v pasci a po dvoch týždňoch zúrivých bojov Srbi znovu ovládli svoje hlavné mesto. Obidve armády boli také vyčerpané, že prešli na pozičnú vojnu. Línie sa tiahli hornatým vidiekom, ktorý bol neustálymi bojmi totálne zdevastovaný. „*Bojové zóny sa neustále posúvali: civilisti nemohli ani ujsť ani sa skryť, ani nadviazať stabilné vzťahy s vojenskými okupantmi.*“

¹¹ STRACHAN, ref. 9, s. 335-336, 338, 340.

¹² Tamže, s. 343-346.

To vyvolávalo nezvyčajnú nenávisť medzi bojujúcimi stranami. Prvé mesiace roku 1915 bol na balkánskom bojisku pokoj. Osud Srbska však spečatil vstup Bulharska do vojny na strane Nemecka a Rakúsko-Uhorska na začiatku októbra 1915.¹³

Týchto bojov sa v rámci 1. pešej divízie XV. armádneho zboru 6. armády zúčastnil aj šikovník Michal Baláž. So svojím práporom postupoval do Vyšehrada cez Valjevo do Gorného Milanovca. Potom z Gorného Milanovca ustupovali späť za hranice do Szému. Tam zostali až do vyhlásenia vojny Taliansku.¹⁴ Za preukázanú statočnosť v týchto bojoch bol 14. novembra 1914 vyznamenaný striebornou medailou 1. triedy za udatnosť a 1. januára 1915 bol povýšený na štábného šikovateľa (*Stabs-Feldwebel*).¹⁵ Popis týchto bojov sa v jeho spomienkach zachoval len čiastočne. Jeho ďalší vojnový osud ovplyvnil vstup Talianska do vojny na strane dohodových mocností, teda proti bývalým spojencom Nemecku a Rakúsko-Uhorsku.

Taliansko vstúpilo do vojny 15. mája 1915 na strane mocností Dohody (Anglicko, Francúzsko a Rusko) necelý mesiac po podpísaní Londýnskeho paktu 26. apríla 1915. Pakt prisľúbil Taliansku územné zisky na úkor Rakúsko-Uhorska (prístav Terst, Južné Tirolsko, Istriu a veľkú časť južnej Dalmácie a Albánska). Taliansko tak za prisľub územných ziskov vstúpilo do vojny proti svojim nedávnym spojencom, hoci nebolo vojensky napadnuté a väčšina obyvateľstva krajiny bola proti vojne. Generálny štáb talianskej armády si uvedomoval, že talianski vojaci nie sú motivovaní obraňovať vlasť, ktorú nikto nenapadol. Vojenské operácie museli mať preto ofenzívny charakter. Terén bol však mimoriadne náročný, s vrchmi vysokými 1 000 až 2 000 m dobre opevnenými rakúskou stranou. Taliani však nebrali ohľad na skúsenosti Britov a Francúzov, ktorí v rokoch 1914 – 1915 zistili, že proti dobre vybudovaným opevneniam sú čelné útoky neúčinné. Generál Luigi Cadorna plánoval preraziť po pobreží na Ľubľanu, Terst a Viedeň. Jeho plán bol priveľmi optimistický a vôbec nezohľadňoval informácie získané od vojenských pozorovateľov v nemeckej a francúzskej armáde. Všetky útoky v lete 1915 preto skrachovali. Nezmyselné útoky na rakúske opevnenia nepriniesli žiadne rozhodujúce úspechy a stáli taliansku armádu 200 000 mŕtvych a ranených. Rakúsko-uhorská armáda stratila zhruba 165 000 mužov.¹⁶

V zime 1915/1916 sa početný stav talianskej armády zvýšil na 1,5 milióna mužov a armáda dostala aj primeraný počet guľometov a zákopových minometov. Talianske velenie zároveň pripravilo veľkú ofenzívu proti mestu Gorizia. Rakúsko-uhorské velenie však tiež pripravilo ofenzívu od Trentina k Isonzu s cieľom vyradiť z boja hlavné sily talianskej armády. Rakúske velenie zhromaždilo 14 divízií a 1 200 diel (z toho 600 strelných a ťažkých), a 15. mája 1916 začalo ofenzívu. Ofenzíva zasiahla Talianov nepripravených, vďaka zložitému terénu a rýchlemu prísunu posíl ju však na začiatku júna zastavili. Talianska armáda následne prešla do protiofenzívy, ktorá rakúsko-uhorské vojská zatlačila späť. Straty talianskej armády (150 000 mužov) však takmer dvojnásobne prevýšili rakúske (80 000 mužov).

¹³ SHOWALTER, Dennis. War in the East and Balkans, 1914 – 18. In HORNE, John (ed.). *A Companion to World War I*. Chichester: Wiley – Blackwell, 2010, s. 69, 73. ISBN 978-1-4051-2386-0.

¹⁴ BALÁŽ, ref. 3, s. 10-11.

¹⁵ List základní knihy u pododdělení (odpis), Sešit základní knihy (ročník odvodní) 1905, Číslo listu 27, Michal Baláž, Ban. Bystrica dne 20. 10. 1920.; List základnej knihy u pododdelení (odpis), Sešit základnej knihy (ročník odvodný) 1905, Číslo listu 27, Baláž Michal, v Banské Bystrici dne 16. I. 1924.

¹⁶ ROCHAT, Giorgio. The Italian Front, 1915 – 18. In HORNE, John (ed.). *A Companion to World War I*. Chichester: Wiley – Blackwell, 2010, s. 85-87. ISBN 978-1-4051-2386-0.

Talianska armáda napriek tomu začala 6. augusta ofenzívu na Goriziu. Podpora delostrelectva bola dovtedy na talianskom bojisku nevídaná. Taliani nasadili 1 200 diel (z toho 450 stredných a ťažkých) a 800 zákopových mínometov. Navyše talianske velenie urobilo dôkladný prieskum rakúskych pozícií (vrátane vzdušného prieskumu). Ofenzíva bola úspešná. Na tretí deň talianske vojská vstúpili do Gorizie a pokračovali na Carso, no príchod rakúskych posíl ich postup zastavil. Bol to prvý taliansky úspech vo vojne. Na jeseň Taliani podnikli tri menšie ofenzívy na Carso, no bez úspechu. Je málo známe, že v týchto bojoch obidve strany po prvý raz použili aj chemické zbrane, i keď v menšom rozsahu ako to bolo na západnom fronte.¹⁷

Týchto bojov sa zúčastnil aj štábný šikovateľ Michal Baláž, ktorého prápor presunuli na taliansky front 25. mája 1915. Prápor obsadil pomerne pokojný úsek Tolmajn – Sv. Mária – Ovča. Tam dostávali vojaci 14-dňové dovolenky. Dostal ju aj M. Baláž.¹⁸ Po návrate z dovolenky ho 26. júna 1916 prevelili do Bosny k bosniansko-hercegovinskému pešiemu pluku č. 4. S ním šiel na frontový úsek Gorica – Opasie Selo, kde zotrval do 6. septembra 1916. Pluk potom presunuli na taliansky front a podriadili 96. samostatnej streleckej brigáde XVI. armádneho zboru 6. armády. Štábný šikovateľ M. Baláž sa držal statočne aj na talianskom fronte. Dňa 20. mája 1916 dostal bronzovú medailu za udatnosť na talianskom bojisku a 15. septembra 1916 dostal striebornú medailu 2. triedy za udatnosť pred nepriateľom. Jeho bojové nasadenie sa skončilo 1. novembra 1916, keď bol na talianskom fronte úlomkom ručného granátu ranený do hlavy. V ten deň o 12.00 h padol s celým práporom do talianskeho zajatia.¹⁹ M. Baláž doplatil na to, že nemal na hlave prilbu. Rakúsko-uhorská armáda totiž ešte len v tom čase začala zavádzať oceľové prilby vz. 1916 (Berndorfer) a nemecké vz. 1917 (do roku 1918 ich v Nemecku nakúpili 1 775 000 kusov). „*Tieto prilby boli vysoko oceňované najmä na juhozápadnom bojisku, kde preukázali svoju vysokú účinnosť.*“²⁰

Taliani do hlavy raneného M. Baláža poslali do nemocnice. Po vyliečení sa dostal do zajateckého tábora Qvezzano. Odtiaľ mohli písať domov. Neskôr ich presunuli do tábora Casino a napokon do tábora Zagarolo (mestečko pri Ríme). Tam pracoval celý rok ako zajatec v notárskej kancelárii u notára Baini Dominico. Z tábora Zagarolo ho prepustili až v októbri 1919.²¹ Domov prišiel 1. novembra 1919 o 22.00 h po zdĺhavej ceste: „*Cesta domov bola veľmi obťažná nakoľko vlaky po vojne chodily všeliak. Cesta viedla z Talianska cez Rakúsko – Maďarsko – Budapešť – Bal. Ďarmoty – Lučenec. Po príchode zo zajatia manželka s deťmi bola v biednom stave, preto som sa hneď prihlásil do služby na okresný úrad do Haliče, v tejto službe som bol len jeden mesiac. 1. decembra 1919 som sa prihlásil k vojsku ako rotmajster k 25. peš. pluku do Lučenca – Kremnica, tu som bol až do vymeno-*

¹⁷ Tamže, s. 84-85.

¹⁸ BALÁŽ, ref. 3, s. 11.

¹⁹ List základní knihy u pododdělení (odpis), Sešit základní knihy (ročník odvodní) 1905, Číslo listu 27, Michal Baláž, Ban. Bystrica dne 20. 10. 1920.; List základnej knihy u pododdelení (odpis), Sešit základnej knihy (ročník odvodný) 1905, Číslo listu 27, Baláž Michal, v Banské Bystrici dne 16. I. 1924.; BALÁŽ, ref. 3, s. 11.

²⁰ JUNG, PAVLOVIČ, ref. 3, s. 70-71.

²¹ Do októbra 1918 talianska armáda zajala 180 000 rakúsko-uhorských vojakov, pričom do rakúskeho zajatia padlo až 600 000 talianskych vojakov! Až 100 000 talianskych vojakov v zajateckých táboroch zomrelo, pretože talianska vláda odmietla svojich zajatcov zásobovať potravinami a odmietla tiež uľahčiť prácu Červenému krížu. Talianski zajatci tak nielenže nedostávali balíčky s jedlom, ale ani obyčajnú poštu! ROCHAT, ref. 16, s. 93.

vania za provis. župného cestmajstra do obvodu Halič, dňa 20./XII. 1920. “²² Štábný šikovník Michal Baláž tak v *Cisárskej a kráľovskej brannej moci* odslúžil 11 rokov a 27 dní. Ďalšie tri roky strávil v talianskom zajatí.

Keď sa vrátil z talianskeho zajatia, bol 9. novembra 1919 pridelený k činnnej službe v I. náhradnej rote materského peš. pluku 25. Pluk už bol súčasťou česko-slovenskej armády. Dňa 20. februára 1920 ho presunuli k III. náhradnej rote a 15. marca toho istého roka dostal šesťmesačnú dovolenku na skúšobnú prax do Lučenca. Počas dovolenky mu 1. mája 1920 oficiálne zmenili hodnosť zo štábného šikovníka na rotmajstra a zaradili ho do zboru poddôstojníkov čs. armády z povolania. Od 16. septembra 1920 ho ponechali v činnnej službe.²³ V roku 1921 bol rotmajster M. Baláž prijatý „do zväzku čs. vojska ako gázista bez hodn. triedy (podd. z povolania) s podmienkou, že toho prevzatia bude v každom smere súhlasiť s ustanovením br. zákona z. r. 1920...“ Roky 1914 až 1918 mu boli zároveň započítané „ako doba vojnová pre výmeru výsl.“ Od 1. novembra 1921 bol preložený do I. zálohy ako rotmajster v zálohe.²⁴ Ministerstvo národnej obrany v Prahe mu 21. septembra 1920 vydalo Certifikát, ktorý ho oprávňoval, „aby sa uchádzal o niektoré z miest vyhradených vyslúžilým poddôstojníkom paragrafom štvrtým zákona zo dňa 19. apríla 1872 č. 60 r.sz.“²⁵ Zo zálohy bol Michal Baláž vyradený počas prvej Slovenskej republiky po dosiahnutí veku 60 rokov. Dňa 19. júla 1940 ho v hodnosti rotník v zálohe formálne prepustili z brannej moci so spätnou platnosťou od 31. decembra 1934. Až do dosiahnutia veku 60 rokov, teda do 20. mája 1944, však stále mohol byť v prípade potreby povolaný do armády.²⁶

Po odchode z armády M. Baláž pracoval ako cestár. Do roku 1921 pracoval v Haliči, a po premiestnení cestného úradu spolu s cestmajsterstvom do Lučenca sa aj on presunul do Lučenca. Tam si v roku 1922 spolu s manželkou kúpili rodinný dom na ulici Moyzesovej.²⁷ Dňa 5. mája 1923 zložil pred skúšobnou komisiou *Vládneho referátu verejných prác pri ministerstve čsl. republiky s plnou mocou pre správu Slovenska* v Banskej Bystrici skúšky cestmajstrov na Slovensku s prospechom *veľmi dobrým* a stal sa cestmajstrom.²⁸ V Lučenci zostal s rodinou do 6. novembra 1938, keď ich ďalší život dramaticky poznačila Viedenská arbitráž. Ako stovky ďalších Slovákov a Čechov mesto pred maďarskou okupáciou opustili: „Dňa 6. novembra 1938 keď sa vyprázdňoval pred Maďarmi Lučenec a okolie, bol som premiestnený s cestmajsterstvom do obce Senné a moja rodina (dcéra s dieťaťom bola tiež pri mne) bola vyvezená do Divína k vicinálnemu cestárovi k Spodniakovi, nábytok mi bol

²² BALÁŽ, ref. 3, s. 11.

²³ List základní knihy u pododdělení (odpis), Sešit základní knihy (ročník odvodní) 1905, Číslo listu 27, Michal Baláž, Ban. Bystrica dne 20. 10. 1920.; List základnej knihy u pododdělení (odpis), Sešit základnej knihy (ročník odvodný) 1905, Číslo listu 27, Baláž Michal, v Banské Bystrici dne 16. I. 1924.

²⁴ List základnej knihy u pododdělení (odpis), Sešit základnej knihy (ročník odvodný) 1905, Číslo listu 27, Baláž Michal, v Banské Bystrici dne 16. I. 1924.

²⁵ Čís. 641, CERTIFIKAT, Rotmister z povolání Michal Baláž čs. pěšího pluku čis. 25, MNO, V Praze dne 21. září (september) 1920. Opis (dokument v súkromnej zbierke Igora Baláža).

²⁶ Peš. pl. 5, náhr. praporek, Prepúšťací list rtk. v zál. Baláž Michal, V Trenčíne dňa 29. júla 1940 (dokument v súkromnej zbierke Igora Baláža).

²⁷ BALÁŽ, ref. 3, s. 11-12.

²⁸ Vládny referát verejných prác pri ministerstve čsl. republiky s plnou mocou pre správu Slovenska, Čís. 192/7 pres. ai 1923, Výsvedčenie, pán Michal Baláž, V Bratislave dňa 13. septembra 1923 (dokument v súkromnej zbierke Igora Baláža).

*zložený pod pajtu do slamy, po desiatich dňoch som dostal núdzový byt u stolárskeho majstra Gustava Bruka v Divíne. Tu som býval do 30. apríla 1939. Týmto dňom som bol preložený do Zvolena, tu bývam až podnes (25/V. 1959) v penzii...*²⁹ Ich dom v Lučenci bol počas bombardovania mesta v decembri 1944 celkom zničený a stavebný materiál bol následne rozkradnutý. Škoda bola úradne vyčíslená na 400 000 Kčs. Keďže štát škodu čiastočne nahradil, M. Baláž si v rokoch 1950 – 1951 (vo veku 64 rokov!) postavil menší rodinný dom na Francisciho ulici vo Zvolene.³⁰ Tam prežil posledné roky života. Zomrel 14. februára 1966 vo Zvolene vo veku 82 rokov.³¹

Michal Baláž dosiahol v rakúsko-uhorskej armáde maximálnu možnú kariéru, akú mohol dosiahnuť chudobný slovenský roľník so šiestimi triedami ľudovej školy. Dosiahol ju vďaka svojej inteligencii a pracovitosti. Rovnako schopnými sa v armáde preukázali aj jeho dvaja mladší bratia Juraj a Ján, ktorí počas prvej svetovej vojny dosiahli hodnosť šikovateľov.³² Ich starší brat Michal spísal krátko po skončení vojny spomienky na svoje pôsobenie v prvej svetovej vojne. Napísal ich po maďarsky, pretože vychodil maďarskú ľudovú školu a slovenský písomný prejav si osvojil až počas prvej ČSR. Preto aj na úvod *Kroniky predkov rodiny Balážovej*, ktorú písal pre svojich potomkov v posledných rokoch svojho života, uviedol: „*Kdo bude čítať tieto dejiny dnu uvedených rodín nak nekritizuje obsah písma alebo pravopis ale nak opravý alebo inak doplní niektorú chybnú poznámku.*“ Úpravu a písmo mal však ukážkové, čo svedčí o veľmi dobrej úrovni ľudových škôl na Slovensku. Spomienky M. Baláža na prvú svetovú vojnu mali dovedna 20 strán rukou písaného textu. Prvých osem strán, ktoré zachytávajú prvú fázu vojny proti Srbsku do polovice septembra 1914, sa však nezachovali. Napriek tomu sú spomienky zaujímavým čítaním pre každého, kto sa zaujíma o prvú svetovú vojnu a slovenské vojenské dejiny. Spomienku, kroniku rodiny i ďalšie dokumenty, týkajúce sa vojenskej kariéry i civilného života Michala Baláža (citované v poznámkach 4, 5, 15, 23 – 26 a 28), poskytol na publikovanie zo svojej súkromnej zbierky jeho vnuk pán Igor Baláž. Text spomienok z maďarského jazyka preložil riaditeľ *Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra* prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc.

²⁹ BALÁŽ, ref. 3, s. 13-14.

³⁰ Tamže, s. 12-13.

³¹ Tamže, s. 4.

³² Juraj Baláž (1888 – 1953) od 12-tich rokov slúžil a pásol ovce. Dňa 1. októbra 1908 nastúpil na vojenskú službu k 29. jäger batalionu do Lučenca, odkiaľ ho hneď poslali na talianske hranice do mesta Monfalcone. Dosiahol tam hodnosť čatára (*Zugsführer*). Po skončení vojenskej služby sa oženil a pracoval na svojom majetku až do začiatku prvej svetovej vojny, keď musel nastúpiť k materskému 29. jäger batalionu. O tri dni šiel na ruský front. Počas prvej svetovej vojny dosiahol hodnosť šikovateľa (*Feldwebel*). Pri Vistule padol do ruského zajatia. Po bolševickej revolúcii v Rusku sa v roku 1917 zo zajatia vrátil. Hneď ho poslali k materskému útvaru rovno na taliansky front na riekú Pijavu. Pred rozpadnutím frontu v roku 1918 dostal dovolenku, takže rozpad Rakúsko-Uhorska ho zastihol doma a do armády sa už nevrátil.

Ján Baláž (1893 – 1957) narukoval po vypuknutí vojny k peš. pluku 25 do Lučenca a po krátkom výcviku odišiel na ruský front, kde zostal až do vypuknutia revolúcie v roku 1917. Tiež dosiahol hodnosť šikovateľa. Po rozpade východného frontu sa s peším plukom 25 presunul na taliansky front na riekú Pijavu. Tam zostal do rozpadu Rakúsko-Uhorska. Po vyhlásení ČSR ho znova povolali do armády k lučeneckému peš. pl. 25 a odtiaľ ho prevelili na nemecké hranice do Liberca v Čechách. Do zálohy odišiel ako rotmajster v roku 1920. Potom až do dôchodku pracoval na železnici. BALÁŽ, ref. 3, s. 4, 16-17, 18-19.

Spomienky na prvú svetovú vojnu³³

str. 9

jeden človek spomedzi nás vstal, chcel sa poobzerať a v tej chvíli ho aj zastrelili Srbi, už boli ani nie na 40 krokov. Dvadsiateho doobeda sme odtiaľ odišli Ba(tali)on³⁴ hľadať, lebo už 4. deň sme nič nejedli, poobede sme došli k Ba(tali)onu a s ním sme pokračovali celé poobedie a celú noc, 21. sme zaútočili na Jagodinu z druhej strany, a tak sa nám podarilo očistiť Jagodinu od nepriateľa. Mŕtvych bolo z maďarskej strany 6 000, Srbov 9 065. Potom bol pokoj od 21. septembra do 6. novembra, boli len strážne potyčky. V Jagodine sa prihodilo, že vo vode, z ktorej sme varili aj pili, sme neskôr zbadali bačkoru, chceli sme ju vytiahnuť a s ňou sme vytiahli aj človeka. Zle nám to padlo, ináč sa nič zvláštne nestalo, len že poručík od 14. rot (Remszki) odišiel zo stráže a odišiel na prieskum ale sa nedostal ani k mojej poľnej stráži (*Feldwachau*), vrátil sa a vypovedal všetko trpké a za to dostal zlaté vyznamenanie, teda že sa nedalo ľahko prejsť. Dostali sme

str. 10

slivovicu, a tak nám bolo povedané, že až pod vrcholom ju môžeme vypiť, my sme vedeli, že ide o tvrdý oriešok. To bolo 7. novembra poobede, keď sme začali útočiť na veľký kopec, podarilo sa nám ho s menšími stratami dosiahnuť. Volali ho Ťurski Grob, tam som videl jedného srbského vojaka mŕtveho a malý psík lízal z neho krv. Odtiaľ sme chceli prenasledovať nepriateľa, ale pre veľkú tmu sme len ráno mohli pokračovať v napredovaní a tlaku až po Krupanjicu, tam boli malé zrážky s niekoľkými mŕtvymi a ranenými. Ďalej sme postupovali smerom na Bjelu Cerkvu, tu sme rozvinuli útok a naša rota sa s menšími stratami prebojovala až k Valjevu.³⁵ Tam sme sa dostali 14. novembra, zdržali sme a dva dni sme oddychovali, hrad bol len málo poškodený Srbmi. Na tretí deň sme pokračovali ďalej smerom na Rumu, už bola veľká zima, 17. novembra, pod vedením veliteľa Czermaka sa strhla prestrelka, v ktorej aj on padol a zo 60 vojakov sa vrátilo 6, medzi nimi strážmajster Gubza, osemnásteho sa nám odznovu s ťažkosťami podaril útok

str. 11

len s jedným kapitánom (Kollárom), viacerí dôstojníci veľmi bili vojakov z celej divízie. Odtiaľ sme pokračovali k útesu, jeho meno neviem, bolo na ňom veľa snehu a veľa mŕtvych z obidvoch strán, ťažko sme ho zdolali a 26. novembra sme pokračovali smerom na Rajac. V Rajaci sme boli 28. novembra, vojakov zasahovala hustá paľba, bol tam veľmi veľký boj, naša jednotka mala po celú noc veľké útrapy. Od 6. decembra nám zahynulo 85 vojakov, veľa bolo ranených, o druhej ráno som bol vyznamenaný zlatom³⁶, lebo doteraz som v línii dostal iba striebornú medailu. Bol som veľký za to, že som sa najprv stiahol (ustúpil) s mojimi mužmi a zaútočil úspešne zozadu, napriek stratám zo 60 mužov som

³³ Otáznikmi sú v texte označené miesta, ktoré sa nedali zreteľne prečítať. Treba ich vnímať ako zrekonštruované. Štýl prekladu a členenie textu rešpektuje štruktúru pôvodného textu v maďarčine. (Poznámka – P. Žigo.)

³⁴ Prápor.

³⁵ Mesto v západnom Srbsku juhozápadne od Belehradu.

³⁶ M. Baláž bol 14. novembra 1914 vyznamenaný striebornou medailou 1. triedy za udatnosť, o udelení zlatej medaily sa v kádrových materiáloch nič nepíše.

priviedol naspäť len 14. Srbi nás donútili na ústup, museli sme sa vrátiť na to miesto, kde sme nocovali. 29. novembra sme postupovali malými bojmi smerom na Horný Milanovac³⁷, 2. decembra sme oslavovali na jednej lúke okupáciu Belehradu, na ktorej sme sa my bezprostredne nezúčastnili. Bola aj táborová omša. Tretieho decembra sme pokračovali do malej dedinky Horný Milanovac.

str. 12

Bolo tam veľa ranených srbských vojakov, na každých dverách bolo napísané, aby sme im neubližovali, že ani oni nebudú nám. Odtiaľ bola naša jednotka nasadená do línie, cestou bol cis. Bachmeister ranený, z našej pôvodnej jednotky sme ostali už len ja a vojak Liener. Vojakov sme nabádali, znova sme mali rušnú noc. 6. decembra som o 2. hodine dostal rozkaz a v C.K. línii som bol iba sám veliteľ, aby som ustúpil, hneď som stiahol mužstvo nazad, iba to bolo šťastie, že rozkaz prišiel včas, najprv bol totiž rozkaz na útok a o päť minút prišiel druhý, veľmi by sme boli zle pochodili, lebo sa tam zišlo veľmi veľa Srbov. Odtiaľ naša jednotka išla k Baru (?), tam nám tamojší veliteľ povedal, že tak nám treba, lebo nedostaneme ani jesť ani nič iné, pravda bol opitý ako „čik“, odtiaľ sme sa bez stravy vydali na stanovištia, kým jednotlivé jednotky postupovali. Dostali sme sa tam do neskutočných bojov.

str. 13

Odtiaľ sme ešte 6. večer o šiestej bežali ďalej, v noci sme došli na to miesto, kde sme 2. decembra oslavovali obsadenie Belehradu, tam sme prenocovali a ráno sme pokračovali, ale tak, ako sme vedeli, lebo Srbi nám boli všade v päťách a bolo veľmi veľké blato, pochodovať sa nedalo a veľa ľudí, ako šlo, ostalo v blate, pravda aj od hladu, ostali aj od vysilenia veľa ľudí zomrelo na ceste, veľa dobytku, diel, vozov, motorov³⁸ a munície, bol to strašný pohľad. 9. decembra sme prišli ku hradu Kolubár³⁹, tam sme boli za dva dni, ja som sa so svojou jednotkou zdržiaval medzi hradnými múrmi. 10. decembra večer sme zas len behom pokračovali v ceste smerom na Šabac⁴⁰, 12. decembra sme došli k malej dedinke, tu sme dostali surové mäso, ale variť sme nevedeli, lebo Srbi spustili na nás paľbu. 13. decembra popoludní sme prešli cez Sávu, ale naša jednotka sa mohla prepraviť len na kompách, lebo most už bol vyhodенý (dosl. „vybuchnutý“). Po prechode cez Sávu

str. 14

som sa dobre najedol surových tekvic, len sme ich tak chválili, aké sú sladké. Vtedy mi prišlo na um, ako stará mama vždy spomínala, že v r. 1848 Rusi jedli tekvice, veru to bolo naše jedlo v celom Srbsku – surová tekvica a surová kukurica. 13. decembra sme odtiaľ vpochodovali do našej vlasti, nevedeli sme určiť, prečo sme zaostali, ale zaostali aj iní vojaci, ale my sme o tom nevedeli, večer sme došli do jednej dediny, tá bola úplne prevrátená, vtedy sme sa dozvedeli, že tam už bol protivník. Dimokova (?) divízia, ktorú naši úplne rozprášili. Tam sme si oddýchli na jednom suchom mieste v jednej pivnici, ráno sme zasa ustupovali a došli sme do jednej dediny, tam už boli aj ľudia, tam som dostal za dva tanieri

³⁷ Gornji Milanovac leží juhovýchodne od Valjeva.

³⁸ Automobilov.

³⁹ Hrad Kolubara je v meste Valjevo.

⁴⁰ Mesto Šabac leží na rieke Sáva západne od Belehradu a severne od Valjeva.

kyslej polievky, tak mi dobre padla, a spal som v posteli, odtiaľ sme išli do dediny Golubini, boli sme tam dva dni, odtiaľ sme išli do Puticira, tam sme došli 20. decembra a tak sme mali aj Vianoce, dobre sme sa cítili, jedla bol dostatok, tam som bol do začiatku januára 1915.

str. 15

Mali sme inšpicirung⁴¹ od Barn. Rometta (?), pravda, opitý bol vždy a stále sa mu niečo nepáčilo tomu Čechovi, vyhrážal sa kordom, na druhý deň sme ešte raz museli nastúpiť k inšpicientovi. Z Puticiry sme 7-ho odišli do Erdevíka, tam sme boli od 2. februára; tam zomrel generál našej jednotky Appal⁴²; ľudia tam veľmi chorľaveli, lebo takmer každý mal pokazený žalúdok a potom všetci len jedli a pili, čo bolo, od toho ľudia dostali žltú chorobu. 3. februára sme došli do Erdevíka, odtiaľ sme pochodovali smerom na Šašincir, tam sme boli až dovtedy, kým Taliansko neposlalo posla k nám, do 24. mája. Tam plukovník Gubuz, môj najlepši priateľ, podľahol týfusu, rukovali sme ďalej a budovali sme tam opevnenia (dekungy) na brehu Sávy a 25. mája sme sa ocitli na talianskom fronte, vlakom Santa Lucia sme sa priblížili a ďalšie dva dni sme pochodovali pešo. Tam sme pokračovali

str. 16

a mali sme tam len nevelké straty a boli sme tam až do 3. novembra. Odtiaľ sme prišli do St. Marionu, tamto už bolo zlé, lebo sme boli celkom blízko protivníka a ak si niekto z nás nedal pozor, hneď sa stal mŕtvolou alebo raneným. Bolo tam veľmi veľa mŕtvych Talianov v poli nepochovaných, bol tam veľký smrad, mali sme ich odpratávať, ktorých sme nevedeli pochovať, zasypali sme ich vápnom, aby smrad nebol taký veľký. Tam sa stalo 16. rote, že ju v noci 13. januára 1916 napadli a podarilo sa Talianov odraziť. Naďabili na nás v jednej kaverne, vlastne v jednom zákope (dekungu), mali sme tam 65 mŕtvych od augusta 1915 nepochovaných. V St. Mariane sme boli do 16. júna. Všličo sa tam udialo. Ja som bol 26. preložený do Bosny k 4. jágerskému bataliónu⁴³, bol pri nás akýsi Salon, mali sme tam veľmi trpkasté miesto, lebo nepriateľ nás z každej strany znepokojoval v tomto postavení.

str. 17

Raz sa tak stalo so mnou, že Talian nás začal ostreľovať, pravda z kanónov, nábojov sme sa nebáli, prvý zásah padol k môjmu zákopu, chlapec, čo bol pri mne, sa hneď ukryl pod moju posteľ, druhý zásah padol bližšie a ja som sa už zriekol špásu a vybehol som, uskočil som tak na 20 krokov a práve vtedy padol na to miesto granát a tak sme toho chudáka chlapca len po kúskoch povyberali spod tej postele, ja som mal veľké šťastie pri tom! V Bosne a Hercegovine som bol do 6. septembra, odtiaľ sme prišli do zálohy na tri dni, a na tretí deň sme išli do nasadenia, veľmi sme sa báli, lebo sme videli, čo sa tam deje, ale sme aj išli do nasadenia s veľkým strachom, na tretí deň prišiel rozkaz, aby sme sa stiahli k Folmaienu, odkiaľ sme robili neúprosný obchvat asi 25 km, prišli sme do jednej dediny, kde sme prenocovali a ráno sme došli k vlaku,

⁴¹ Inšpekcia.

⁴² Generál pechoty Michael Ludwig Edler von Appel (21. 2. 1886, Viedeň – 1. 2. 1915, Erdevik) bol od začiatku októbra 1911 veliteľom XV. armádneho zboru 6. armády. Do hodnosti generála pechoty bol povýšený 29. mája 1913 so spätnou platnosťou od 1. mája.

⁴³ Bosniansko-hercegovinský peši pluk č. 4.

str. 18

ráno prišiel rozkaz, keď sme už stáli vonku, že táto jednotka bude zadelená k 96. brigáde,⁴⁴ a tak sa moja jednotka stala tou nešťastnou. 19. septembra sme boli zadelení do pluku, ale 20-ho sa mnohí z nás dostali do prvého bataliónu a prvej roty, ktorá sa stala záložnou, takže my sme sa až 10. októbra dostali do protiútoku, veľmi som bol z toho skormútený, už som napísal aj list manželke a dal som ho poddôstojníkovi, ak by som padol, aby ho odoslal, ale chvála Bohu, nič sa mi nestalo! Držali sme svoju pozíciu až do 19. (?) októbra, 21. sme oddýchnutí, pravda len tretina z nás pôvodných, večer 24. októbra sme zaujali pozície, len sme počuli, ako útočí Talian, na všeličo som myslel, všetko bolo márne, bola delostrelecká paľba, mnohým tiekla krv z uší, trvalo to do 1. novembra. 28. októbra

str. 19

vydal veliteľ rozkaz, aby sme sa stiahli, viac nám nebolo treba, neuplynuli ani dve minúty a dostali sme plný zásah z 28-čky⁴⁵, mali sme 16 mŕtvych a 32 ranených, celá naša záloha bola zničená, nedala sa obnoviť, hneď sme poslali hliadky, ale ani to nepomohlo, nikto nám nevedel pomôcť, aj keď sme mali svoj vlastný telefón. 30. večer došiel rozkaz, aby sme len vydržali do zajtra, že dostaneme podporu; aj sa tak stalo okolo dvanástej napoľudnie, ale neboli to naši, ale Taliani. Ako to prebiehalo, neviem, lebo po jedenástej som utrpel zranenie na hlave a neviem, čo sa stalo, len keď už Taliani začali strieľať, mal som hádam šťastie, lebo hlava mi veľmi krvácala, tam by som bol ostal navždy, len takto som padol do zajatia. Pokračujem na ďalších stranách. 25. novembra 1916.

Baláž Michal Jozef

str. 20

Do zajatia som padol 1. novembra 1916, ešte v ten deň večer sme sa dostali na fabrický dvor v Monfalcone, bolo nás tam okolo 1 500 a keď sme sa ocitli vnútri, priletelo lietadlo a spustilo na nás paľbu. Ale nikomu z nás sa nič nestalo, len zasiahlo jedného Taliana a ten v okamihu zomrel. Ešte v ten večer sme odpochodovali do jednej dediny, ako sa volala, neviem, tam sme nocovali pod holým nebom, do rána nám bolo veľmi zima. Dostali sme raňajky – dostal som kus chleba a mäsovú konzervu (*Fleischkons.??*), ale som to nevedel zjesť, ráno sme zasa dostali chlieb a mäsovú konzervu? (*Fleischkons.*) a pokračovali sme ďalej do Palavar(???), tam sme došli 2. novembra 1916. Tam nás porozdeľovali – oddelili ranených, chorých, do 24. novembra som bol v nemocnici, potom ma 24. 11. naložili na vagón a cestovali sme 3 dni do Var(???)ského lágra, kde sme dostali čisté šaty a dali nás do kúpeľa, zbavili sme sa veľkého množstva vší, zopár som ich tam nechal! Stravu sme dostali len raz za deň... (koniec strany)

Preložil Prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc.

⁴⁴ 96. samostatná pešia brigáda bola súčasťou XVI. armádneho zboru 6. armády.

⁴⁵ Slangový názov pre delo kalibru 280 mm. Talianska armáda mala k dispozícii húfnice kalibru 280 mm, ktoré sa v Taliansku vyrábali od roku 1890 v licencií britskej spoločnosti Armstrong Whitworth.

Michal Baláž v hodnosti štábneho šikovateľa. Na hrudi má Striebornú medailu za statočnosť 1. triedy, ktorú získal za boje v Srbsku v roku 1914, Vojenský služobný odznak pre poddôstojníkov a mužstvo za 6 rokov služby - Kríž 3. triedy, ktorý dostal v roku 1912, a Jubilejný kríž z roku 1908. Fotografia bola urobená pravdepodobne v roku 1915, pretože M. Baláž ešte nemá vyznamenania získané na talianskom bojisku.

Skupina poddôstojníkov IV. práporu pešieho pluku 25 v Bosne v roku 1913 alebo 1914. Šikovateľ Michal Baláž sedí v strede. Na blúze má pripnutý bronzový pozlátený Jubilejný kríž z roku 1908. Pri nohách mu sedí jeho syn Július, ktorý má na hlave typickú súčasť odevu bosnianskych moslimov - fez.

Michal Baláž s manželkou Elenou (rodenou Mackovou), dcérou Máriou a synom Júliusom v polovici tridsiatych rokov 20. storočia